

УДК 327

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Забіян Вікторія Віталіївна

аспірант кафедри політології

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Забиян Виктория Витальевна

аспирант кафедры политологии

Национального университета «Києво-Могилянская академия»

Zabiian Viktoriia

Post-Graduate Student of Political Science Department of the

National University of «Kyiv-Mohyla Academy»

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР: ВІД МАО ЦЗЕДУНА ДО СИ ЦЗИНЬПИНА

ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ КНР: ОТ МАО ЦЗЕДУНА ДО СИ ЦЗИНЬПИНА

THE PECULIARITIES OF THE CPR'S FOREIGN POLICY TRANSFORMATION: FROM MAO ZEDONG TO XI JINPING

Анотація. У статті автор аналізує характер та причини трансформації зовнішньої політики Китайської Народної Республіки з 1949 року до наших днів. Надається характеристика зовнішньополітичному курсу китайських лідерів, починаючи з Мао Цзедуна, закінчуючи Си Цзиньпіном.

Ключові слова: зовнішня політика, зовнішньополітична стратегія, КНР, міжнародні відносини.

Аннотация. В статье автор анализирует характер и причины трансформации внешней политики Китайской Народной Республики с 1949 года до наших дней. Дается характеристика внешнеполитическому курсу китайских лидеров, начиная с Мао Цзедуна, заканчивая Си Цзиньпином.

Ключевые слова: внешняя политика, внешнеполитическая стратегия, КНР, международные отношения.

Summary. In the article, the author analyzes the features and reasons for CPR's foreign policy transformation since 1949 till nowadays. Author describes foreign policy of Chinese leaders starting with Mao Zedong and finishing with Xi Jinping.

Key words: foreign policy, foreign policy strategy, CPR, international relations.

Актуальність теми. Протягом останніх десятиліть, Китай з ізольованої держави, що стояла в стороні від міжнародної спільноти, перетворилася на одну з найбільших світових сил в результаті вражаючого економічного зростання. Важливо приділити увагу зовнішній політиці Китаю, висвітлити логіку прийняття рішень в цій сфері, аби зрозуміти мотиви та поведінку Китаю на міжнародній політичній арені.

Зі створенням Китайської народної республіки у 1949 році одним з головних ідейних завдань Комуністичної партії Китаю було поновити статус китайської нації як великої і поважної. Часи іноземної присутності в Китаї сприймаються як роки приниження, великою мірою через період «опіумних війн». Колишня велич та реальна неможливість

претендувати на місце сильного гравця у біполярній системі післявоєнного світу зіграло свою роль у формуванні сприйняття Китаю себе на світовій політичній арені, а також ставленні інших держав до КНР. Такий дисонанс породив велику кількість упереджень та міфів щодо Китаю. Серед найпопулярніших упереджень довгий час були твердження про те, що Китай є лише регіональним лідером, експортує неякісні товари, має слабку армію, яка не виграла жодної війни, а громадяни перебувають у стані відірваності від решти світу в умовах суцільної бідності.

Виклад основного матеріалу. Більшістю зарубіжних та вітчизняних дослідників періодизація зовнішньої політики КНР поділяється на два етапи, які пов'язані з історією розвитку країни. Перший

етап — з 1949 по 1978 рік — з моменту створення КНР та у часи правління Мао Цзедун. Другий етап — з 1978 по сьогоднішній день — з моменту фактичного приходу до влади Ден Сяопіна та проголошення ним початку проведення політики великих реформ, яка досі знаходить відображення у діях всіх його приємників [2, с. 293].

Після Другої світової війни, в результаті якої відбулося піднесення США та СРСР як двох глобальних сил на світовій політичній арені, завоювати місце поважного міжнародного актора для багатьох держав було можливо або шляхом здійснення союзів з одним із двох міжнародних таборів країн за ідеологічними точками дотику, або демонструючи економічне зростання. Перший етап розвитку зовнішньої політики Китаю можна охарактеризувати як короткий період зближення з країнами соціалістичного табору та подальшої міжнародної ізоляції.

З 1949 по кінець 50-х років китайське керівництво проводить дипломатичну стратегію «триматися однієї сторони», яка полягала у політичному, економічному та ідеологічному зближенні з Радянським Союзом. Більшою мірою такий союз відбувається як протиставлення Китаєм себе Заходу та «американському імперіалізму». На цьому ґрунті, Китай бере участь у корейській війні 1950–1953 років під приводом захисту незалежності Кореї [3, с. 40–41]. Після цих подій китайським керівництвом було сформульовано «п'ять принципів мирного співіснування», які полягали у:

- 1) взаємній повазі до суверенітету та територіальної цілісності;
- 2) ненапад;
- 3) невтручання у внутрішні справи;
- 4) рівність та взаємовигода;
- 5) мирне співіснування.

З точки зору практики, декларування цих принципів мало забезпечити мирне сусідство Китаю з іншими державами та невтручання їх у справи КНР, особливо стосовно питань щодо Тайваню, Тибету та Сінцзяну [11, с. 154].

Свого часу співпраця з СРСР в економічній сфері допомогла Китаю зробити перші кроки на шляху до індустріалізації. Проте наприкінці 50-х років у відносинах між двома країнами відбувся розкол на ідеологічному ґрунті, що породило ряд неприйнятних для Китаю вимог з боку Радянського Союзу. Такі вимоги як постійне знаходження радянських сил на північному сході Китаю, створення об'єднаного тихоокеанського флоту та радіостанції для морської комунікації на території Китаю під радянським керівництвом — загрожували національним інтересам КНР. Тоді китайським керівництвом було прийнято рішення про неготовність продовжувати дійсний зовнішньополітичний курс заради зовнішньої економічної підтримки [13, с. 8–9]. До кінця 60-х років ХХ століття відносини між Китаєм і СРСР перейшли з рівня ідеологічних розбіжностей до

рівня територіальних претензій. Керівництво КНР почало сприймати Радянський Союз як реальну та ймовірну військову загрозу.

Станом на кінець 60-х років Китай опинився в ситуації, коли зв'язки з колишніми союзниками були в стані кризи, а встановити нові не вдавалося. На той момент Китаю вдалося встановити дипломатичні відносини не більш ніж з 20 країнами. Окрім Франції, решта країн представляли Африку та Азію [2, с. 294]. Через свою опозицію і СРСР, і США — Китай опинився ізольованим від зовнішнього світу. Тому Мао Цзедун вирішив створити новий табір союзників, який складали країни третього світу. Ідея полягала у тому, аби протиставити СРСР та Америці групу держав, які розвиваються, а значить мають більший потенціал у майбутньому.

Заради закріплення свого статусу, як держави-лідера союзу країн, що розвиваються — незважаючи на не дуже позитивні тенденції у власній економіці, у 70–80 роках ХХ століття Китай надав економічну допомогу майже 70 країнам світу, перевершивши показники Радянського Союзу за кількістю наданої підтримки [13, с. 11]. В Раді безпеки ООН в 70-х роках Китай проводить політику антигегемонії та самовизначення націй, що часто призводило до гострої критики іншими державами, коли мова йшла про політичні вимоги незаконних режимів [12]. Вибрана стратегія дала свої результати і наприкінці 70-х років Китай встановив дипломатичні відносини майже з 70 країнами, багато з яких розірвали офіційні зв'язки з Тайванем [2, с. 294].

З приходом до влади Ден Сяопіном, зовнішня політика Китаю зазнає значних трансформацій. Виснажена держава після Культурної революції та смерті Мао Цзедун, в руках якого концентрувалася вся влада — готується до запровадження великих реформ, які стануть початком шляху Китаю до статусу світового лідера.

Зовнішньополітичні ідеї Ден Сяопіна пов'язані з реалізацією Китаєм курсу на «відкритість зовнішньому світу». Основним засобом досягнення бажаних цілей у цьому напрямку стало створення «спеціальних економічних зон» та «відкритих міст», адже мотиви трансформації зовнішньої політики КНР були суто прагматичними. Зовнішньополітична стратегія Ден Сяопіна полягала у такому розширенні зв'язків із зовнішнім світом, країнами з іншою ідеологією та політико-економічними системами, щоб могло сприяти здійсненню економічної, технологічної модернізації. При цьому важливим для китайського керівництва було зберегти стабільність політичної системи та самобутність китайської культури та традицій [6].

Зовнішній політиці КНР часів Ден Сяопіна притаманна прагматичність та пошук економічної вигоди. Мова не йшла про додаткові зусилля спрямовані на здобуття статусу світового лідера соціалістичного руху або гегемона, а внутрішня потужність та потенціал Китаю ретельно приховувались від решти світу.

У встановленні міжнародних контактів керівництво державі в першу чергу враховувало яку вигоду може мати від заключення союзів населення КНР.

На початку 90-х років градус напруги, що панувала у світі через холодну війну, значно знизився. Багатополярність, розвиток, регіоналізація та глобалізація стали новими тенденціями у міжнародних відносинах. 1992 року до влади в Китаї приходять Цзян Цземінь, який декларує, що КНР буде продовжувати дотримуватися зовнішньополітичного курсу, початок якому поклав Ден Сяопін [9, с. 85]. Загалом, кінець ХХ століття для КНР є періодом укладання символічних договорів задля декларування позиції за мир у всьому світі. В цей період часу відбулося укладання договорів про стратегічне партнерство з Росією, Європейським Союзом та США, а також вступ Китаю до ВТО, що прискорило переміщення Китаю з периферії до центру політичної арени, як одного з найбільших експортерів товарів.

З початку ХХ століття стає очевидним, що роль Китаю на міжнародній політичній арені продовжує набирати ваги. З 2003 року, коли новий голова КНР Ху Цзіньтао закликав світову спільноту докладати зусиль до становлення та формування справедливого нового міжнародного політичного і економічного порядку, який би базувався на багатополарності світу [7, с. 144], у офіційній позиції Китаю відчувається байдужість щодо подій, які не зачіпають китайських інтересів. Це підтверджує китайська стратегія «мирного розвитку» та висунута Ху Цзіньтао концепція «спільної побудови гармонійного світу» [8].

Разом з тим, китайське керівництво стоїть насторожі безпеки регіону. Тайванське та Корейське питання та низка заморожених територіальних конфліктів вимагали постійного контролю з боку беззаперечного регіонального лідера. Щодо Корейського конфлікту Китай наполягає на мирному діалозі та організації багатосторонніх переговорів. Стосовно Тайваню, КНР декларує, що ця територія є частиною території Китайської Народної Республіки. Китайське керівництво активно проводить політику «м'якої сили» через впровадження культурно-освітніх програм щодо Тайваню [10, с. 134–137].

Підсумовуючи період керівництва Ху Цзіньтао, важливо сказати, що на тлі економічних успіхів, КНР доводиться виправдовувати статус регіонального лідера та приділяти увагу участі у врегулюванні безпекових питань. Проте офіційна позиція Китаю залишається такою, що урегулювання будь-яких конфліктів має відбуватися у спосіб мирних переговорів.

Правління нового китайського голови Сі Цзіньпіна, який очолив державу у 2012 році, здається продовженням попереднього курсу КНР. Проте існує думка про те, що його лідерство є більш централізованим, а влада, в тому числі контроль над збройними силами, сконцентрована в його особі. В цьому контексті варто згадати, що Сі Цзіньпін очолює

Політбюро, в якому шість з семи місць зайняті членами його партійної фракції [11, с. 154].

Економічне зростання призводить до посилення політичної ролі КНР в системі міжнародних відносин. У зв'язку з цим зовнішньополітична стратегія потребує оновлення, що породжує боротьбу двох позицій китайського керівництва. З одного боку, велику вагу мають традиційні ідеї Ден Сяопіна, які полягали у необхідності відстороненого спостереження за подіями на міжнародній арені та концентрації лише на внутрішній політиці. З іншого боку, присутнє усвідомлення необхідності посилення ролі держави в глобальній політиці для того, аби контролювати процеси, що можуть зашкодити розвитку країни ззовні [1].

І все ж, хоча в міжнародній сфері Сі Цзіньпін активізує саме економічну міжнародну дипломатію — його системний підхід до міжнародних відносин дозволяє комплексно оцінити переваги та ризики від економічного піднесення, що змушує поєднувати питання економіки з внутрішньополітичною стабільністю та безпекою.

Американський дослідник Метт Ферчен зазначає, що позиція китайського керівництва наразі виражається в констатації необхідності ретельно замислитися над тим, що є економічний розвиток; що ми розуміємо під безпекою та стабільністю; як вони пов'язані між собою зараз і як мають бути поєднані в майбутньому. Довгий час у китайському керівництві вважали, що розвиток національної економіки та соціальна стабільність є невід'ємними частинами одного цілого — зараз це твердження поширюється і на зовнішню політику Китаю [5].

У зв'язку з цим, можна виділити декілька відмінностей зовнішньої політики Сі Цзіньпіна від традиційної для Китаю стратегії Ден Сяопіна.

- 1) Китай здійснює перехід від політики невтручання до політики залучення. Суть даної трансформації полягає у тому, що для захисту власних інтересів, КНР необхідно відігравати роль у внутрішній політиці інших держав.
- 2) Двостороння дипломатія перетворюється на багатосторонню, адже Китай повинен брати на себе роль лідера, а багатосторонній формат міжнародних відносин дозволяє реалізовувати власні інтереси. Так китайське керівництво експлуатує багато міжнародних організацій, куди можуть входити слабші держави заради формування нового безпекового простору. Також метою цих дій є застерегти входження них у табір союзників Сполучених Штатів Америки. Водночас Китай офіційно є прихильником багатополарної системи світового устрою, в рамках якого використовується таке об'єднання як БРІКС.
- 3) Активізація дій в рамках привентивної політики, яка полягає у фокусуванні на потенційних конфліктах, аби мати можливість самотійно, або в кооперації зі світовою спільнотою протистояти ним.

4) Перегляд позиції щодо неприєднання до часткових альянсів. Довгий час Китай не брав участь у союзи, які виступають проти третьої сторони, що дозволяло йому проводити незалежну зовнішню політику, не брати участь у міжнародних суперечках. Проте аби бути готовим до протидії у разі зовнішньої загрози, Китай йде на міри, пов'язані зі спільними військовими навчаннями, боротьбою зі стихійними лихами, міжнародним тероризмом [4, с. 396].

Висновки. Підсумовуючи, важливо зробити акцент на тому, що трансформація зовнішньої політики Китаю пройшла шлях від ізоляції до активних дій на світовій політичній арені. Зміни у стратегії відбувалися поступово, з урахуванням сучасного світового порядку та потенційного зиску від запроваджуваних заходів. Прагматизм та орієнтованість на економічне зростання лишилися актуальними для сучасного Китаю, проте нові умови міжнародних відносин змусили перейти до більш активної позиції серед світових держав.

Література

1. Арсентьева И. И. Внешняя политика КНР: реалии и тенденции развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-kr-realii-i-tendentsii-razvitiya>
2. Грачиков Е. Н. Внешняя политика Китая: стратегии в контексте идентичности и глобальной перспективы / Международные отношения. — 2015. — № 3.
3. Грачиков Е. М. Особенности внешней политики Китая: этапы смены стратегий / Научно-аналитический журнал Обозреватель. — 2015. — № 3.
4. Климишин П. Основні вектори геостратегії Китайської Народної Республіки на початку XXI ст. / Наукові записки. ІШЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2013. — Вип. 5(67).
5. Мэтт Ферчен, Китай, экономическое развитие и международная безопасность: заполнение пробелов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://carnegieendowment.org/files/CP_Ferchen_2017_web_Rus.pdf
6. Портяков В. Я., Экономическая политика Китая в эпоху Ден Сяопина / Изд. Восточная литература. — Москва, 1998.
7. Стародуб Т. С. Підберезний К. Д., Китай як регіональний актор з глобальними амбіціями в умовах краху біполярності / Грані. Політологія. — 2013. — № 9(101).
8. Сыроежкин К. Особенности внешней политики нового руководства КНР. [Электронный ресурс.] — Режим доступа: <http://carnegieendowment.org/2013/03/03/особенности-внешней-политики-нового-руководства-кнр/fvsv>
9. Ю Хань Развитие внешней политики КНР / Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные науки. — 2016. — № 1(239).
10. Ярмоленко В. Зовнішня політика КНР у питаннях безпеки в АТР за керівництва Ху Цзіньтао / Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива. — 2013. — Вип. 3.
11. Weissmann Mikael Chinese Foreign Policy in a Global Perspective: A Responsible Reformer «Striving For Achievement» / JCIR. — 2015. — Vol. 3. — № 1.
12. Wuthnow Joel Beyond the Veto: Chinese Diplomacy in the United Nations Security Council. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac:132019>
13. Zhu Tianbiao Nationalism and Chinese Foreign Policy / The China Review. — 2001. — Vol. 1. — № 1.